

Omiliile la Duminica Floriilor (CPG 5808) și la Joia Mare (CPG 5809) ale arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului

Pr. Dr. Radu GÂRBACEA*

I

Între cele 37 de omilii inventariate de Maurice Geerard în *Clavis Patrum Graecorum* ca făcând parte din corpusul omiletic păstrat de la arhiepiscopul Proclu al Constantinopolului se numără o omilie la Duminica Floriilor și una la Joia Mare¹. Aceste două omilii sunt numerotate ca omiliile IX și X ale corpusului omiletic proclian. Celor 37 de omilii li se adaugă alte 89 de omilii, restituite de Benedikt Marx² lui Proclu, dar enumerate de M. Geerard în inventarul său cu titlul de „dubia”³. Până la o cercetare amănunțită a veridicității restituirilor lui B. Marx, vom denumi prin „corpusul omiletic proclian” cele 37 de omilii inventariate de M. Geerard ca omilii aparținând lui Proclu al Constantinopolului, cu precizarea că și asupra unora dintre ele planează anumite suspiciuni legate de autenticitatea lor.

Lăsând la o parte chestiunile legate de tradiția manuscrisă și de editarea lor, aş dori să mă opresc asupra importanței acestor două omilii pentru tradiția omiletică patristică la Duminica Floriilor și la Joia Mare.

* Pr. Dr. Radu Gârbacea, membru asociat al Centrului de Cercetare Teologică al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu.

¹ Maurice Geerard (ed.), *Clavis Patrum Graecorum. A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum*, vol. III, Brepols – Turnhout, 1979, p. 139, 143; M. Geerard, J. Noret (eds.), *Clavis Patrum Graecorum Supplementum*, Turnhout, Brepols Publishings, 2003, p. 370.

² Benedikt Marx, *Procliana: Untersuchungen über den homiletischen Nachlass des patriarchen Proklos von Konstantinopel*, Münster, 1940, 104 p.

³ M. Geerard (ed.), *Clavis Patrum Graecorum. A Cyrillo Alexandrino ad Iohannem Damascenum*, vol. III, p. 143.

Pr. Dr. Radu Gârbacea

În *Liturgica Generală*, în capitolul dedicat Duminicii Floriilor, părintele profesor Ene Braniște scrie următoarele:

„Primele mențiuni despre această sărbătoare de origine ierusalimiteană provin din sec. IV. Nu o găsim între sărbătorile enumerate în *Constituțiile Apostolice* (cart. V, cap. 13 și cart. VIII, cap. 33), dar pomenesc despre ea: Sf. Epifanie, căruia i se atribuie două predici la această sărbătoare, pelerina apuseană *Egeria* (alias *Silvia* sau *Etheria*), care, în însemnările ei de călătorie, descrie chipul cum se sărbătorea această duminică în Ierusalim, spre sfârșitul secolului IV când ea vizitează Țara Sfântă, precum și mari predicatori din sec. al IV-lea, de la care au rămas predici ținute în cinstea acestei zile, ca Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Ambrozie și Sf. Chiril al Alexandriei”⁴.

La prima vedere, cele două omilii păstrate sub numele lui Proclu al Constantinopolului se încadrează într-o tradiție predicatorială deja existentă, din care ni s-au păstrat câteva piese. Situația se schimbă, însă, în momentul în care privim la câteva cercetări dedicate autenticității acestor texte. Mai întâi, trebuie precizat că celor două omilii atribuite sfântului Epifanie al Salaminei Ciprului li se contestă autenticitatea, fiind inventariate în *Clavis Patrum Graecorum* cu titlul de „spuria”⁵. Apoi, cu privire la autenticitatea a două omilii la Florii transmise sub numele sfântului Ioan Hrisostom, cercetări recente au atras atenția asupra atribuirii lor false⁶. De asemenea, omilia atribuită sfântului Chiril al Alexandriei (CPG 5257)⁷ este transmisă în unele manuscrise sub numele sfântului Evloghie, patriarhul Alexandriei (579-607)⁸ sau al sfântului Ioan Hrisostom⁹. Putem observa cum

⁴ Preot Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală cu noțiuni de artă bisericească, arhitectură și pictură creștină*, ediția a II-a revizuită și adăugită, EIBMBOR, București, 1993, p. 171.

⁵ *Homilia in festo palmarum* (CPG 3767; PG 43: 428-437) și *Homilia in festo palmarum* (fragmentum) (CPG 3772; PG 43: 501-505). A se vedea M. Geerard (ed.), *Clavis Patrum Graecorum*, II, Brepols – Turnhout, 1974, p. 332, 335.

⁶ Omilia *In ramos palmarum* (PG 59: 703-708=PG 18: 384-397), fals atribuită lui Metodiu de Olimp, a fost ulterior pusă pe seama lui Proclu de Benedikt Marx, însă argumentarea în favoarea atribuirii ei lui Proclu nu este convingătoare și are nevoie de o evaluare. Cf. Benedikt Marx, *Procliana: Untersuchungen über den homiletischen Nachlass de patriarchen Proklos von Konstantinipol*, Munster, 1940, nr. 60, p. 64. De asemenea, omilia *In ramos palmarum* (CPG 4643; BHGⁿ 2216a; PG 61: 715-720) nu este altceva decât o prelucrare a versiunii originale și a versiunii mai scurte a *Homiliae III. In ramos palmarum* a lui Leontie, preotul din Constantinopol. Cf. Cornelis Datema, Pauline Allen (eds.), *Leontii Presbyteri Constantinopolitani Homiliae*, (CCSG 17), Turnhout – Leuven, 1987, p. 22, 113.

⁷ *Homilia XIII. In ramos palmarum* (PG 77: 1049-1072).

⁸ CPG 7657; PG 86: 2913-2937=PG 77: 1049-1072.

⁹ S-a dorit chiar restituirea ei patriarhului Sofronie al Ierusalimului, dar fără ca această încercare să fie receptată. Ch. von Schönborn este de părere că omilia este posteroară lui Ioan Hrisostom și Chiril al Alexandriei. El propune secolele VI-VII. A se vedea Christoph von Schönborn, *Sofronie*

Omilia la Duminica Floriilor și la Joia Mare ale arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului

unor mărturii omiletice importante invocate pentru vechimea sărbătoririi Floriilor și a tradiției omiletice li s-a contestat autenticitatea.

În 1994, profesoara Pauline Allen a publicat un studiu dedicat liturgiilor pre-pascale în Constantinopol pe baza celor câteva mărturii omiletice păstrate din veacul al VI-lea¹⁰. Interesul pentru această temă, după cum mărturisea autoarea, îi fusese stârnit de editarea împreună cu Cornelis Datema a două omilii la Duminica Floriilor (CPG 7893 și 7898/4643)¹¹ ale lui Leontie, preotul din Constantinopol, pe care ulterior le-a tradus în limba engleză¹². Autorul celor două omilii, Leontie, preotul din Constantinopol, fusese foarte puțin cunoscut până la acea dată, activitatea sa predicatorială fiind plasată la mijlocul sec. al VI-lea, în prima perioadă de ședere pe scaunul patriarhal de la Constantinopol a patriarhului Eutihie (552-565)¹³. Întrucât nu există în omiliile atribuite lui Leontie nicio mărturie clară cu privire la locul unde a predicat, este foarte probabil că el a predicat într-o biserică mai mică din Constantinopol¹⁴.

Cercetătoarea australiană a adus în discuție omilia la Duminica Floriilor (CPG 5808) a lui Proclu al Constantinopolului în momentul în care a încercat să lămurească ipoteza lui Talley, potrivit căreia, sărbătoarea Sâmbetei lui Lazăr și a Duminicii Floriilor ar fi fost introduse mai întâi în Constantinopol și numai după aceea în Ierusalim¹⁵. Mirarea cercetătoarei este legată în primul rând de

al Ierusalimului. Viața monahală și mărturisirea doctrinară, trad. Măriuca și Adrian Alexandrescu, Anastasia, București, 2007, p. 130.

¹⁰ Pauline Allen, „Reconstructing Pre-Paschal Liturgies in Constantinople: Some Sixth Century Homiletic Evidence”, în: A. Schoors, P. Van Deun (eds.), *Philostôr: Miscellanea in Honorem Caroli Laga Septuagenarii*, Peeters, Leuven, 1994, p. 217-228.

¹¹ Cornelis Datema, Pauline Allen (eds.), *Leontii Presbyteri Constantinopolitani Homiliae*, (CCSG 17), Turnhout – Leuven, 1987, p. 77-183.

¹² P. Allen, C. Datema, *Leontius Presbyter of Constantinople. Fourteen Homilies*, (Byzantina Australiensia 9), Brisbane, 1991.

¹³ C. Datema, „When did Leontius, presbyter of Constantinople, preach?”, *Vigiliae Christianae* 35 (1981), p. 347-348. Problematika datării activității predicatoriale a enigmaticului Leontie, preotul din Constantinopol, a fost reluată recent în două articole semnate de Michel Asmus, respectiv, Sever J. Voicu. Deși M. Asmus propune ca perioadă a activității lui Leontie sfârșitul sec. IV și începutul sec. V, totuși S.J. Voicu susține că activitatea lui Leontie nu poate fi plasată mai devreme de mijlocul sec. al VI-lea. A se vedea M. Asmus, „Les énigmes d'un presbytre de Constantinople”, în: *Theologica minora: the minor genres of Byzantine theological literature*, (Byzantios. Studies in Byzantine History and Civilization 8), A. Rigo, P. Ermilov, M. Trizio (eds.), Turnhout, 2013, p. 152-158 și Sever J. Voicu, „La data di Leonzio presbitero di Costantinopoli. Una nuova Proposta”, *Augustinianum* 56 (2016), p. 247-252.

¹⁴ P. Allen, C. Datema, *Leontius Presbyter of Constantinople. Fourteen Homilies*, (Byzantina Australiensia 9), p. 8.

¹⁵ T.J. Talley, *The Origins of the Liturgical Year*, ed. a II-a, Collegeville, 1991, p. 186-187, la P. Allen, „Reconstructing Pre-Paschal Liturgies in Constantinople: Some Sixth Century Homiletic Evidence”, p. 226.

Pr. Dr. Radu Gârbacea

puținele omilii păstrate de la predicatori din Constantinopol pentru aceste zile. Concluziile cercetătoarei australiene sunt uimitoare:

„Lăsând la o parte [autenticitatea] discutabilă a omiliei lui Ioan Hrisostom *In Psalmum 145* (CPG 4415)¹⁶, pe care Talley o atribuie activității predicatōriale din Constantinopol [a lui Hrisostom], dar care pare mai legată de Antiohia, noi nu avem nicio omilie rostită de Hrisostom la aceste sărbători în Constantinopol”¹⁷.

Singura omilie la Duminica Floriilor păstrată sub numele unui predicator care a activat în Constantinopol înainte de sec. al VI-lea este *Homilia IX. In ramos palmarum* (CPG 5808) atribuită arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului. De abia în sec. VI, prin cele două omilii la Duminica Floriilor ale lui Leontie și prin condacul lui Roman Melodul avem o mărturie mai substanțială a unei celebrări a Duminici Floriilor, precum și a unei naturi liturgice a acestor două sărbători. Dar, omilia *Homilia IX. In ramos palmarum* (CPG 5808) atribuită lui Proclu nu este importantă doar pentru tradiția omiletică constantinopolitană, ci și pentru tradiția predicatōrială greacă la Duminica Floriilor în generală, pentru că, așa cum am putut observa mai sus, unor mărturii omiletice grecești importante invocate în favoarea vechimii sărbătoririi Floriilor și a unei vechi tradiții predicatōriale li s-a contestat autenticitatea.

Un alt aspect semnalat de cercetătoarea australiană este existența a puține omilii de origine constantinopolită pentru Joia Mare¹⁸. Dar nu doar omiliile de origine constantinopolitană la Joia Mare sunt puține.

Poate cele mai timpurii omilii la Joia Mare sunt cele două omilii la trădarea lui Iuda (*De proditione Iudae homiliae* 1-2; CPG 4336)¹⁹ ale sfântului Ioan Hrisostom. Proveniența lor antiohiană este acceptată de cei mai mulți dintre cercetătorii operei hrisostomice. Pentru o altă omilie la trădarea lui Iuda (*In proditionem Iudae*; CPG 4511)²⁰ transmisă sub numele lui Hrisostom, deși F.J. Leroy a propus atribuirea ei lui Proclu, respingând proveniența antiohiană și autenticitatea hri-

¹⁶ Omilia aceasta este indicată și de pr. prof. Ene Braniște ca omilie a sfântului Ioan Hrisostom. Cf. Preot Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală...*, p. 171, nota 3.

¹⁷ P. Allen, „Reconstructing Pre-Paschal Liturgies in Constantinople: Some Sixth Century Homiletic Evidence”, p. 226.

¹⁸ Pauline Allen, „Reconstructing Pre-Paschal Liturgies in Constantinople: Some Sixth Century Homiletic Evidence”, p. 226-227.

¹⁹ Traducerea românească în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Predici la sărbători împărătești și Cuvântări de laudă la sfinți*, (PSB s.n. 14), ediția a II-a, revizuită și adăugită, traducere din limba greacă veche de pr. prof. Dumitru Fecioru, introducere de ierom. Policarp Pîrvuloiu, Basilica, București, 2015, p. 71-100. Acest volum conține o a III-a omilie la trădarea lui Iuda (CPG 4511; PG 50:715-720).

²⁰ PG 50: 715-720.

Omilia la Duminica Floriilor și la Joia Mare ale arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului

sostomică îndoielnică propuse de Bernard de Montfaucon, și plasându-o în apropierea palatului imperial din Constantinopol²¹, totuși totuși J.A. de Aldama a atras atenția că Dafne nu a făcut niciodată parte din palatul imperial din Constantinopol²². Omilia *In prodicionem Iudae* (CPG 4635)²³, transmisă și ea sub numele lui Hrisostom, a fost restituită de B. Marx lui Proclu, fiind una din cele 89 de omilii restituite de cercetătorul german arhiepiscopului Constantinopolului²⁴, dar fără a fi inclusă de M. Geerard în corpusul omiletic proclian.

De asemenea, omilia *In feriam V et in prodicionem Iudae* (CPG 6661, olim 2275)²⁵, transmisă de unele manuscrise sub numele sfinților Atanasie al Alexandriei, Vasile al Cezareei sau Ioan Hrisostom, a fost restituită de B. Marx episcopului Vasile al Seleuciei²⁶.

Astfel, este foarte posibil ca primele omilii la Joia Mare păstrate să fie *In prodicionem seruatoris* (CPG 4205)²⁷ și *In lotionem pedum* (CPG 4216)²⁸ ale lui Severian de Gabala, care a activat în Constantinopol în perioada în care sfântul Ioan Hrisostom era arhieru al orașului. Acestea le urmează *Homilia X. In feriam V* (CPG 5809) a lui Proclu al Constantinopolului.

Din cele prezentate mai sus putem înțelege importanța acestor două omilii pentru tradiția omiletică patristică greacă la Duminica Floriilor și la Joia Mare și astfel necesitatea traducerii lor în limba română. O dată subliniată importanța lor pentru originea sărbătoririi Duminicii Floriilor și a Joi Mari și pentru tematica teologică a sărbătorilor din pricina vechimii lor, apare ca un imperativ o analiză a conținutului lor pentru a fi evidențiate atât elementele comune, cât și elementele de noutate pe care le aduc în raport cu celelalte omilii păstrate pentru aceste zile.

²¹ F.J. Leroy, S.J., *L'homilétique de Proclus de Constantinople. Tradition manuscrite, inédits, études connexes* [Studi e Testi 247], Rome, 1967p. 357, nota 3.

²² J.A de Aldama, S.J., *Repertorium Pseudochrysostomicum*, Paris, 1965, § 262, p. 96. Potriviș părintelui P. Pîrvuloiu, Dafne, pomenit chiar în *incipit*-ul omiliei, este suburbia și cartierul rezidențial de lux al Antiohiei, unde era adăpostit un faimos templu al lui Apollo. Cf. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Predici la sărbători împărătești și Cuvântări de laudă la sfință*, (PSB s.n. 14), p. 101, nota 179.

²³ PG 61: 687-690.

²⁴ B. Marx, *Procliana: Untersuchungen über den homiletischen Nachlass de patriarchen Proklos von Konstantinopel*, § 6, p. 19.

²⁵ PG 28: 1047-1053.

²⁶ B. Marx, „Der homiletische Nachlass des Basilios von Seleukia”, în: *Orientalia Christiana Periodica* 7 (1941), p. 329-369, aici p. 352.

²⁷ PG 59: 713-720.

²⁸ Antoine Wenger, „Une homélie inédite de Sévérien de Gabala sur l lavement des pieds”, în: *Mélanges Venance Grumel*, vol. II = *Revue des Études Byzantines* 25 (1967), p. 219-234, text p. 225-229.

II

*Proclu, arhiepiscopul Constantinopolului
Cuvântul IX: La Stâlپări/Duminica Floriilor²⁹*

1. Prieteni, vremea de acum este mai importantă/hotărâtoare [σπουδαιότερος]; mai importantă, mai pregătită și mai înfiorătoare pentru întâmpinarea Împăratului ceresc. Căci binevestind acestea, Pavel a zis: „Domnul este aproape. Nu vă îngrijiți de nimic!” [Flp 4, 5-6]. Iar Domnul se găsește aproape nu prin agerimea picioarelor, ci prin oferirea [παροχή] lucrurilor bune. De aceea este potrivit să strigăm și noi iarăși acele [cuvinte] ale lui Pavel: „Noaptea este pe sfârșite; ziua este aproape! Să dezbrăcăm dar faptele întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii. Să umblăm cuviincios ca ziua!” [Rm 13, 12-13]. Să aprindem lămpile credinței; să înmulțim uleiul iubirii de săraci după asemănarea celor cinci fecioare înțelepte; să așteptăm pe Hristos neadormiți [ἀνυστάκτως]; să laudăm în imne pe Palmierul dreptății; să ne îmbibăm de mirul Mariei; să ascultăm glasul Învierii; să înălțăm glăsuiri convenite lui Dumnezeu; să strigăm cu mulțimile acele [cuvinte] ale mulțimii: „Osana întru cele mai înalte! Bindecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13]. Frumos spune [Scriptura]: „Cel ce vine”; căci El vine întotdeauna și nu lipsește niciodată. Căci „aproape este de toți cei ce-L cheamă pe El întru adevăr” [Ps 144, 18]. „Bindecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13]. Căci toate cele de față sunt simboluri; simboluri, semne și dovezi ale căii împărătești. Între cetățenii lumii, când [ei] așteaptă intrarea împăratului vremelnice netezesc calea; pun coroane [de flori] la poarta de intrare, schimbă [fața] orașului, pretutindeni curăță curțile împărătești, împletesc pe alocuri coruri de elogi, căci prin acestea se cunoaște intrarea împăratului vremelnice într-un oraș. Să urmărim și noi cele asemenea acestora, sau mai degrabă cele mai slăvite și mai cinstite. Căci cu cât stăpânirea împăratului ceresc este mai presus, cu atât slujirea/liturgia [ἡ λειτουργία] cetățeniei noastre strălucește mai presus.

2. La poartă este Împăratul blând și liniștit. Cel ce sus Se poartă pe heruvimi, jos stă pe mânzul asinei. Să ne pregătim casele sufletești; să rupem pânza de păianjen a oricărei uri de frați; să nu fim găsiți în praful blasfemiei; să izvorâm din belșug apa iubirii; să netezim orice dâmb al vrăjmașiei; să încununăm porțile de intrare ale buzelor noastre cu florile bunei-cinstiri; să strigăm cu mulțimile [cuvintele] mulțimii: „Bindecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13]. Cine nu va vorbi? Cine nu se va minuna de mulțimile aceasta? Vrăjmașii iudeilor, prietenii creștinilor. L-au numit pe Domnul Împărat,

²⁹ CPG 5808. Traducere realizată după textul reeditat de J.-P. Migne în PG 65: 771-778. Mulțumesc părintelui profesor Ioan I. Ică jr pentru sugestiile de îmbunătățire a traducerii.

Omilia la Duminica Floriilor și la Joia Mare ale arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului

deși n-au văzut cu ochii trupești nimic demn de împărăție. Nu au văzut un car încrustat cu aur, nici cai albi ca zăpada, nici vreo altă înfățișare pe care împărații vremelnici sunt obișnuiți să o arate în timpul procesiunilor. Nici arme, nici scuturi, nici steaguri, nici robe de purpură, nici bărbați bine-făcuți cu părul pieptănat mergând alături călare, nici paradă de elefanți, nici senatul deschizând calea. Ei n-au văzut nimic din unele ca acestea, ci ceva cu totul contrar. Au văzut un măgar/măgăruș umil, mic, al altuia, gol, dat spre folosință, cu numai unsprezece ucenici care-L însoțeau, căci Iuda era deja ocupat cu trădarea. Văzând mulțimile o astfel de sărăcie, ca răpite în cer, înțelegând cele de sus și dănțuind [parcă] împreună cu îngerii, cei ce au împrumutat gurile serafimilor, au rostit acele glăsuiri care răsună la fel, zicând: „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13].

3. I-a iritat pe arhierei și pe farisei să audă de la mulțimi „Împăratul lui Israel”. Au auzit ceea ce nu au vrut [să audă]. Aceia [arhierei și fariseii] Îl numeau demonizat [cf. Mt 12, 22], iar aceștia Îl proclamau „Împărat”. „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13].

Cine a sugerat mulțimilor această glăsuire?

Cine a pus această laudă în mintea lor?

Cine le-a încredințat ramurile de palmier?

Cine deodată i-a pus pe toți ca pe o armată la un semnal?

Cine este Cel ce i-a învățat să vorbească într-un glas?

[I-a învățat] harul de sus, descoperirea Duhului Sfânt. De aceea strigau pe față: „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13]. Ostași lumești – îngeri cerești; cei muritori – nemuritori. Cei ce umblă pe pământ și pășesc dănțuind în cer; „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului, Împăratul lui Israel!” [In 12, 13]. I-au îndepărtat pe farisei; s-au scârbit de arhierei; au cântat glasuri convenite lui Dumnezeu; au făcut făptura să se bucure; au sfințit văzduhul, i-au cutremurat [mai] înainte pe cei morți; au deschis cerul, au grădinarit raiul, pe cei morți i-au stârnit spre un zel asemănător. De aceea atunci unii dintre elini fiind mânați spre zelul convenit lui Dumnezeu din pricina acestei glăsuiri potrivite lui Dumnezeu, pășind spre întoarcere/convertire, au venit, după cum tocmai ai auzit, la unul dintre apostoli, pe nume Filip, zicând către El: „Domnule, vrem să vedem pe Iisus!” [In 12, 21]. Privește propovăduirea mulțimii și cum i-au pus în mișcare pe elini spre întoarcere/convertire [cf. FA 15, 3]. Îndată au spus către ucenicii Domnului: „Vrem să vedem pe Iisus!”. Neamurile au devenit frumos ucenici ai lui Zaheu, nu suindu-se în sicomor [cf. Lc 19, 3], ci grăbindu-se spre calea cunoașterii lui Dumnezeu. „Vrem să vedem pe Iisus!”, nu atât ca să vedem fața [Lui], cât ca să purtăm crucea [Lui]. De aceea Iisus văzând intenția lor, deschis a strigat către cei de față, zicând: „A venit ceasul să fie slăvit Fiul

Pr. Dr. Radu Gârbacea

Omului!” [In 12, 23]. Numind slavă convertirea elinilor, [o slavă] de care copiii iudeilor s-au dezbrăcat și pe care neamurile au îmbrăcat-o. De aceea Iisus, muștrându-i pe iudei, zicea prin profetul: „Dacă Eu sunt tată, unde este slava Mea? Și dacă Eu sunt Domnul, unde este frica de Mine?” [Mal 1, 6]. De aceea zicea către neamuri/păgâni: „A venit ceasul să fie slăvit Fiul Omului!” [In 12, 23]. O slavă numind crucea. Căci prin aceea s-a cunoscut stăpânia Domnului, că a schimbat rușinea în slavă, insulta în cinste, blestemul în binecuvântare, fierea în dulceață, oțetul în lapte, lovitura în libertate, moartea în viață. „A venit ceasul să fie slăvit Fiul Omului!” [In 12, 23]. Numind crucea slavă.

Căci de atunci și până acum crucea este slăvită. Căci crucea însăși încă și acum slăvește pe împărați, dă strălucire preoției, păzește fecioria, temeinicește asceza, strânge căsătoria/legătura, înconjoară cu ziduri văduvia, apără pe orfani, sporește buna naștere de prunci, face să sporească Biserica, luminează poporul, păzește pustia, deschide raiul, călăuzește pe tâlhar, izgonește pe vrăjmași, stinge ura, pune pe fugă pe demoni și alungă pe diavolul.

4. Și noi, luând ramuri de palmieri, să ieșim în întâmpinarea Domnului nostru, zicând către arhieriei: „Nu voi sunteți cei ce ziceți, că: «Nu este Acesta fiul tâmplarului?»” [Mt 13, 55]. „Dumnezeu este tare și puternic!” [Ps 23, 8]. Alergați! Grăbiți-vă! Strigați cu toții Celui ce l-a sculat pe Lazăr: „Binecuvântat este Cel ce vine în numele Domnului!”. Lui fie slava în vecii vecilor. Amin!

*[Proclu, arhiepiscopul Constantinopolului]
Cuvântul IX: la sfânta Joi³⁰*

1. A sosit praznicul sfințelor taine; seara a strălucit mai luminat decât orice zi; căci ce lucru [din ceea ce] s-a făcut în seara de acum nu este înfricoșător și uimitor? Stăpânul a cinat împreună cu robii/slugile; le-a deschis un rai de taine; le-a dat ca mâncare trupul [σάρκα] Său lipsit de păcat; le-a dăruit o băutură ca un burete [care șterge/absoarbe] păcatele; în chipul servitorului [cf. Flp 2, 7] a spălat picioarele ucenicilor [cf. In 13, 5], stăruind spre alergare; [le-] a dat o bucată [de pâine], dând în vileag pe vânzător [cf. In 13, 27. 30]; a sărutat pe cel nevrednic, rechemând harul de la cel spurcat; a venit la Pătimire, arătând că nu de silă a îndurat Pătimire.

Căci cine ar fi putut să țină sub stăpânire pe Cel ce cu un cuvânt stăpânește marea, dacă nu ar fi vrut?

[Căci cine ar fi putut să țină sub stăpânire] pe Cel ce a ținut în frâu vânturile prin poruncile Sale [cf. Mt 8, 26]?

³⁰ CPG 5809. Traducere realizată după textul din PG 65: 777-781.

Omilii la Duminica Floriilor și la Joia Mare ale arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului

[Căci cine ar fi putut să țină sub stăpânire] pe Cel ce a tras din mormânt pe mortul care deja duhnea [cf. *In* 11, 39. 43-44]?

[Căci cine ar fi putut să țină sub stăpânire] pe Stăpânul Cel ce este închinat și de demoni [cf. *Mc* 5, 1], dacă nu El Însuși, ca un iubitor de oameni, a suferit Pătimire de bunăvoie, nu potrivit cu ceea ce era, ci potrivit cu ceea ce a devenit?

Dar totuși a fost ținut sub stăpânire și a îndurat; căci nu a venit să judece lumea, ci să mântuiască lumea [cf. *In* 3, 19]. Și un sărut s-a făcut un indiciu al îndrăznelii înseși. Prin urmare, când vânzătorul s-a apropiat de El, a spus „Iuda, (căci ești plin de venin³¹), Iuda, cu o sărutare vinzi pe Fiul Omului?” [*Lc* 22, 48]. Cu numele bate la ușa conștiinței [lui], vrând să trezească pe cel cufundat într-un somn adânc de iubirea de argint, ca și cum i-ar spune: „Iuda, te-am ales la apostolie, cum te-ai întors spre vânzare/trădare? Iuda, iubești banii? Ești mai bogat decât toți împărații! Demonii nu se sfiesc înaintea împăraților, dar din pricina limbii tale ei tremură, ca niște sclavi care au fugit [cf. *Mc* 6, 13]. Bolile îi mistuie pe cei bogați, dar până și umbrele tale pun pe fugă suferințele [cf. *FA* 5, 15]. Pentru cei ce iubesc banii comoara este aurul; iar pentru voi s-a pregătit o moștenire cerească [τὸν οὐράνιον... κληρον]. Dacă iubești banii, renunță la puterea împotriva patimilor; căci un suflet nu încapă noroiul iubirii de argint și iubirii de oameni”.

2. Fraților, nimic nu este mai rău decât iubirea de argint; înarmează rudeniile [una împotriva celeilalte], seceră firea [umană], dezlănțuie spre tiranie, sapă zidurile la temelie, distruge orașe, întunecă cele drepte ale firii; ca să spun pe scurt [τὸ κεφάλαιον]: a năvălit în corul apostolilor, a cutezat un preț împotriva Celui de nevândut. Așadar, iubirea de argint este pricina tuturor relelor. De aceea Hristos Dumnezeu, acuzând prin profeți, spunea: „o oaie se înfurie³² împotriva păstorului”³³. Cu adevărat „rădăcina [tuturor]³⁴ relelor este iubirea de argint” [*I Tim* 6, 10]. Așadar, zicea profetul Zaharia, ca [vorbind] în numele lui Dumnezeu: „Și voi spune către ei, adică spre cei nerecunoscători ai poporului: «Dacă este bine înaintea voastră, socotind plata mea, dați-mi-o, iar dacă nu, să nu mi-o plătiți!»” [*Za* 11, 12]. Și care ar fi plata Celui de nevândut? Care este prețul Celui mai presus de preț? Ce fel de vânzare [poate fi] pentru Cel ce mai presus de socoteală? „Și ei au cântărit, spune Scriptura, plata Mea treizeci de arginți” [*Za* 11, 12]. O, prezicere exactă! O, Iuda, cum ai fost condus cu nebunie spre o astfel de lăcomie? Căci și atunci când acea femeie venerabilă și iubitoare de Dumnezeu a turnat mirul la

³¹ Proclu folosește aici un joc de cuvinte (Ιούδα [ιοῦδαργέμεις]), care poate fi sesizat ușor în textul grec, prima silabă a numelui lui Iuda, fiind identică cu genitivul lui ἰός, „venin”, (ioū).

³² Citit ca ἐξέμηνε de la ἐκμαίνω, iar nu ἐξέμεινεν, cum apare în PG 65: 780A. 5-6, ci ca în nota 79 a ediției din PG 65: 780.

³³ Sursă neidentificată.

³⁴ Autorul omite παντῶν.

cină, tu ai vorbit referindu-te la iubirea de argint adulterină din tine³⁵: „Acest mir s-ar fi putut vinde pentru trei sute de dinari și să se fi dat săracilor!” [Mc 14, 5]. Dar Ioan, fiul tunetului, demascând gândul cel prearău al iubirii de argint, spune foarte limpede: „Iar aceasta o spunea, nu pentru că îi păsa lui de săraci, ci pentru că era hoț și având punga, lua [din] ceea ce se pune în ea” [In 12, 6]. Așadar, Domnul Iisus Hristos fiind mai înainte cunoscător, ca Dumnezeu, și cunoscând pe cel ce fusese înfrânt de reaua patimă a iubirii de argint, vrând să biruie excesul lăcomiei inimii, i-a încredințat ceea ce este valoros potrivit [judecății] oamenilor³⁶. Iar el, ajungând în bucuria tuturor darurilor bunului Stăpân și nefiind lipsit de nici una din harismele dăruite de Dumnezeu, nu s-a săturat; ci, mai mult, a schimbat treizeci de arginți pentru trei sute de dinari. O, rea intenție [κακοβουλίας] a lui Iuda! O, nebulie a lui Iuda! Că deși a auzit de la Învățătorul, Făcătorul de viață Hristos: „Ce va folosi omului, dacă câștigă lumea întreagă și își pierde sufletul și este păgubit?” [Lc 9, 25]. Delectându-se puțin de cei treizeci de arginți, L-a vândut pe Dătătorul de viață Hristos celor fără de lege, iar sufletul său l-a condamnat la chin veșnic. De aceea și Domnul nostru Iisus Hristos a zis: „Vai omului aceluia, prin care Fiul Omului este vândut; mai bine ar fi fost pentru el, dacă nu ar fi fost născut omul acela!” [Mt 26, 24].

3. Căci Domnul nostru Iisus Hristos a spus aceasta, vrând să-l ducă la înțelegere; astfel încât revenindu-și în fire, să se îndepărteze de ceea ce era prea rea preocupare a vânzării, să ajungă la pocăință, și să dobândească mântuirea. Dar el, preferând neascultarea în locul ascultării, s-a făcut sălaș al șarpelui, începător al răutății. De aceea și Domnul, văzându-l stăruind cu îndârjire în nepăsarea vânzării/trădării, l-a predat pe cel care căzuse pradă în mâna celui ce l-a supus patimii iubirii de argint. Căci fiind întrebat la Cină de ucenicii cei curați, cine ar fi cel care L-ar vinde³⁷, le-a răspuns zicând: „Cel căruia Eu, înmuind bucata [de pâine], i-o voi da, acela este cel ce mă vinde. Și după ce a luat bucata [de pâine], spune [Scriptura], satana a intrat în el. Iar Domnul a zis către el: ceea ce faci, fă mai repede!” [In 13, 26-27]. Vedeți cum Cel ce este Mântuitorul prin natura [Lui], de bunăvoie s-a grăbit să vină la Pătămire pentru mântuirea neamului omenesc? De aceea lucrurile extraordinare [ἐξαιρέτα] și bune între oameni, care s-au făcut de El, sunt lumină și viață. Și El însuși a binevoite să fie numite acestea așa, căci este lumină, ca Dumnezeu, și viață, ca nemuritor, deși a gustat Pătămirea cu trupul, iar nu cu dumnezeirea.

4. Să fugim deci toți de lăcomie! Să dăm afară și ipocrizia împreună cu iubirea de argint! Să ne îmbrățișăm unii pe alții din inimă, urmând să ne apropiem de

³⁵ ἐπὶ τῆς ἔνδον μυχοῦσης ἐν σοὶ φιλαργυρίας ἔφασκες. PG 65: 780B. 2-3. În locul lui μυχοῦσης, am citit μοιχοῦσης, ca în nota 80.

³⁶ Τὸ κατὰ ἀνθρώπους ἐπιτίμιον αὐτῷ κατεπίστευσεν. PG 65: 780B. 13-14.

³⁷ Τίς εἶη ὁ τὴν προδοσίαν ἐπιτηδεύων. PG 65: 781A.7.

Omilia la Duminica Floriilor și la Joia Mare ale arhiepiscopului Proclu al Constantinopolului

tainele dumnezeiești³⁸; să lepădăm orice formă de mânie; să ne curățim de orice ținere de minte a răutăților [μνησικακίας]; ca intrând Stăpânul în sufletele noastre, să nu găsească pe nimeni plin de ipocrizie, ca pe Iuda; ci pe toți curați, ca pe Ioan, teologhisind cu credință despre sânurile părintești/Tatălui; răstingniți pentru lume, potrivit lui Pavel [cf. *Gal* 6, 14]; vestind și zicând în chip cucernic, ca și Petru, „Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu!” [*Mt* 16, 16], ca să dobândim fericierea [făgăduită] de Stăpânul: „Căci spune: «Fericit bărbatul, căruia nu-i va socoti Domnul păcatul, nici nu este în gura lui vicleșug»” [*Ps* 31, 2]. „Căci spre care voi privi, zice prin profetul, decât numai spre cel blând și liniștit și care tremură la cuvintele Mele” [*Is* 66, 2]; iar în Evanghelia Mântuitorul a zis, învățându-i pe ucenicii Săi: „Fericiți cei săraci cu duhul, că a lor este Împărăția cerurilor!” [*Mt* 5, 3]; căreia să ne facă pe noi toți vrednici și în desfătarea căreia să fim prin Domnul nostru Iisus Hristos, Care de bunăvoie pentru noi a primit să fie vândut și predat, ca să ne elibereze pe noi din robia vrăjmașului nevăzut. Lui fie slava împreună cu Tatăl și cu Sfântul și de viață-făcătorul Lui Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Abstract:

According to Maurice Geerard's catalogue in *Clavis Patrum Graecorum*, from archbishop Proclus of Constantinople were preserved one sermon on Palm Sunday (CPG 5808) and one on Maundy Thursday (CPG 5809). These two sermons are not known in the Romanian theological space. In this paper I try to highlight the importance of these sermons for the origins of celebration on Palm Sunday and Maundy Thursday, and to propose their first translation into Romanian.

Keywords:

Proclus of Constantinople, homily, Palm Sunday, Maundy Thursday

³⁸ Trimitere clară la faptul că arhiepiscopul Proclu a rostit această omilie într-un cadru liturgic.